

Štefková, Marta

Antroponymická soustava v urbářích z 15. století

Linguistica Brunensia. 2011, vol. 59, iss. 1-2, pp. [173]-181

ISBN 978-80-210-5507-0

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115167>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARTA ŠTEFKOVÁ

ANTROPONYMICKÁ SOUSTAVA V URBÁŘÍCH Z 15. STOLETÍ

Vlastním osobním jménům v určitém vývojovém období bylo věnováno poměrně dost pozornosti, a to zejména v monografiích J. Svobody (osobní jména do 15. století, Svoboda, 1964), J. Pleskalové (antroponyma ve 12.–13. století, Pleskalová, 1998), J. Beneše (antroponyma současná i staročeská, Beneš, 1962) a M. Knappové (současná antroponymie, Knappová, 1992), zatímco vývoj antroponym byl popsán pouze v jediné stručné studii V. Šmilauera (Šmilauer, 1974), a je třeba zdůraznit, že z ní všichni badatelé vycházeli.

Z toho důvodu se v české antroponomastice vžilo mylné přesvědčení, že v naší společnosti dlouho přetrvávala jednojmennost, tj. že jediné oficiální osobní jméno bylo schopné jednoznačně pojmenovat, identifikovat a individualizovat jednotlivé osoby. To je možné pouze v případech, že takto pojmenovanou osobu nelze zaměnit s jinou (např. když v jedné obci nežilo více osob stejného jména). V administrativních textech však bylo zapotřebí osoby od sebe odlišit; tuto funkci plnily různé typy zpřesňujících doplňků (název řemesla a povolání, vyjádření příbuzenského vztahu, výrazy lokalizující aj.). Tyto výrazy sice náleží do apelativní sféry, ve spojení s rodným jménem jsou však součástí jednoho antroponymického celku.

Uplatňováním jednojmennosti v praxi se u nás jako první začala systematicky zabývat J. Pleskalová (Pleskalová, 2009, 2010). Zaměřila se na období 12.–15. století, kdy měla převažovat tzv. jednojmennost. Z jejich výzkumů vyplynulo, že jsou oficiální osobní jména stojící osamoceně bez dalšího doplňku v menšině (v listinách z druhé poloviny 12. stol., obsažených v kritické edici *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, je tento pojmenovací typ zastoupen pouze u 20 % jmen; z druhé poloviny 13. století u 7 %), převažují tedy oficiální osobní jména ve spojení s různými specifičnými doplňky.

Na výzkum J. Pleskalové jsem navázala ve své diplomové práci, kde jsem zjišťovala, za jakých podmínek mohlo jediné oficiální osobní jméno plnit základní onymické funkce. Antroponymická soustava byla sledována na materiálu excerpovaném z urbářů z 15.–17. století (Štefková, 2010), tj. ze soupisů „pozemkového majetku poddaných na panství s předpisem stálých příjmů úročnic z něho plynoucích“ (Zemek – Pohanka, 1961). Z výzkumu vyplynulo, že mnohem čas-

tější byl výskyt oficiálního osobního jména bez dalšího doplnění. To lze vysvětlit několika způsoby: 1) menším kolektivem, v němž nežilo více stejnojmenných osob; 2) spolupůsobením nepřímé lokace (poplatníci jsou rozděleni na základě svého bydliště); 3) zvyklostmi písaře, který pořídil soupis obyvatel; 4) odlišným typem písemné památky.

Aby bylo možné vysoké zastoupení daného typu pojmenování uspokojivě vysvětlit, pokračovala jsem v excerpcei antroponym z urbářů sepsaných v 15. století. Sledována byla antroponyma z těchto urbářů: *Urbář strahovský* (1410), *Urbář žďárský* (1483), *Urbář panství hlubockého* (1490). Z excerpce jsem vyloučila pojmenování žen.

Urbář strahovský (1410): V tomto urbáři, pocházejícím z prvního desetiletí 15. století, bylo zjištěno 629 jmen. Převládá oficiální jednojmennost, tj. užití **oficiálního osobního jména bez zpřesňujícího doplnění (typ 1.0):** *Bartoň, Hanuš, Jacobus, Jíra, Kašpar, Mařík, Petrus, Šimon*. V urbáři se vyskytují případy, kdy v jedné obci žily osoby stejného jména, jak dokazují tyto zápisy:

Item Andreas habet ½ quart. et 1 laneum.

Item Andreas hab. 3 ½ quart.

Item Andreas habet 1 lan.

Item Andreas habet 1 lan.

Z prvního zápisu, lokalizovaného do obce Hřivčice, je zřejmé, že se jedná o dvě různé osoby vzhledem k odlišným majetkovým poměrům. Naopak druhý zápis, lokalizovaný do vesnice Chýška, je problematický; není zde jisté, zda nebyla jedna osoba omylem zapsána dvakrát. V případě dvou různých osob majících stejný majetek písař necítil potřebu oba poplatníky od sebe odlišit; zdá se tedy, že pro identifikaci osob v urbářích byl patrně tento způsob pojmenování dostačující.

K jednoznačnější identifikaci slouží zpřesňující doplnění apelativní povahy. K nejčastějším pojmenovacím typům patří **oficiální osobní jméno + výraz společensky zařazující (typ 2.0)**; je užit u 5 % všech osob uvedených v urbáři: *Franco iudex, Jan sutor, Kub piscator, Václav silvanus*. Ve funkci výrazu společensky zařazujícího stojí tyto názvy řemesel a povolání: *cancellarius* (lat. „kancléř, soudní písař“), *carpentator* (lat. „tesař“), *cocus* (lat. „kuchař“), *faber* (lat. „řemeslník“), *iudex* (lat. „rychtář“), *murator* (lat. „zedník“), *oleator* (lat. „olejník“), *pastor* (lat. „pastýř“), *piscator* (lat. „rybář“), *procurator* (lat. „právní zástupce“), *sartor* (lat. „krejčí“), *silvanus* (lat. „hajný“), *sutor* (lat. „švec“), *tabernator* (lat. „krčmář“), *tesař*. Z výrazů vyjadřujících zařazení osoby do určitého církevního či světského stavu jsou zastoupeny tyto: *capllanus* (lat. „kaplan, kněz“), *clericus* (lat. „klerik“), *civis* (lat. „měšťan“), *colonus* (lat. „nájemce“, případně též „sedlák, rolník“). (U výrazů společensky zařazujících není jisté, zda jde skutečně o apelativa nebo o deapelativní příjmy. Po srovnání zápisů z dalších urbářů z 15.

století vyplynulo, že názvy povolání a řemesel patrně fungují v rámci antroponymického pojmenování jako názvy skutečného zaměstnání daných osob, viz např. zápisy uvedené v *Urbáři panství pardubického a kunětickohorského* z roku 1494, především zápisy lokalizované do Pardubic.)

Okrajové postavení má **oficiální osobní jméno + výraz lokalizující (typ 2.1)**: *Bláha de Hradčano, Mareš de Němčic, Tóma de Pavlíkovic*. Tento pojmenovací typ není v urbářích příliš častý patrně proto, že jsou poplatníci zaznamenáni podle místa svého bydliště. Toponymum užitá v tomto pojmenovacím typu označuje buď rodiště osoby, nebo její bydliště (v tomto případě mohla tato osoba vlastnit v dané obci pouze pozemky, ze kterých musela odvádět poplatky). Pouze jednou je lokace vyjádřena apelvativem: *Tóma de balneo* (*Tóma z lázní*, lat. *balneum* „lázně“).

Ojedinele se objevuje **oficiální osobní jméno + vyjádření příbuzenského vztahu (typ 2.3)**. Příbuzenský vztah je vyjádřen pomocí antroponyma ve vedlejším pojmenovacím vztahu, tj. pomocí jména příbuzného v genitivu: *Johannes Mikonis, Petrus Liškonis, Vaněk Řehákonis*. V těchto případech je oním příbuzným zřejmě otec; jednoznačnější jsou zápisy typu *Hanzl filius Michaelis*, v nichž je příbuzný vyjádřen pomocí antroponyma i apelvativního určení příbuzenského vztahu (v uvedeném případě je užitá apelvativum *filius*, lat. „syn“). Méně jednoznačný je zápis *Drozdiš filius* (není uvedeno jméno otce). Dvakrát je doloženo oficiální osobní jméno ve spojení s názvem povolání příbuzného (patrně otce) bez uvedení jeho jména: *Nykl tabernatoris* (tj. *Nykl krčmářův*), *Vaněk tabernatoris* (tj. *Vaněk krčmářův*). Tento způsob pojmenování se užívá především tehdy, pokud příbuzný vykonával ojedinele zaměstnání či řemeslo (v menších obcích většinou bývala jedna hospoda). Do typu 2.3 volně přiřazuji zápis *Petrus orphanus* (*orphanus* lat. „sirotek“).

Na začátku 15. století začíná do antroponymického systému pronikat příjmi (v literatuře někdy též nazývané přízvisko), tj. doplňkové jméno, které bylo na rozdíl od dnešního příjmení neustálené, proměnlivé a nedědičné. Tento pojmenovací typ tvořený **rodným jménem + příjímím (typ 3.0)** je doložen zhruba u 9% osob: *Havel Menšik, Jacobus Straka, Johannes Křížan, Martinus Čapek, Pešek Krúpa, Vítek Hlaváč*. Rozšíření tohoto typu pomocí zpřesňujících doplňků v tomto urbáři zachycena nejsou.

Shrnutí:

V *Urbáři strahovském* převládá pojmenování tvořené oficiálním osobním jménem bez zpřesňujícího doplňku. Jde však o jednojmennost zdánlivou; na pojmenování se nepřímo účastní lokace vyjádřená názvem obce, jenž je vždy uveden nad soupisem poplatníků. Oficiální osobní jméno může být provázeno zpřesňujícími údaji; z nich má výraznější postavení výraz společensky zařazující. U 9% osob je užitá rodné jméno ve spojení s příjímím.

Přehled pojmenovacích typů spolu s procentuálním zastoupením uvádím v tabulce:

Typ	Příklad	Výskyt
1.0	<i>Bláha</i>	83,5 %
2.0	<i>Mika tesař</i>	5 %
2.1	<i>Mareš de Němčic</i>	1,5 %
2.3	<i>Vaněk Řehákonis</i>	1,5 %
3.0	<i>Mařík Zástěra</i>	8,5 %

Žďárský urbář (1483): Z urbáře byla excerpována pojmenování celkem 683 osob. Z nich je u 82 % užito **oficiální osobní jméno bez zpřesňujícího doplnění (typ 1.0)**: *Adam, Havel, Janek, Mach, Vítek, Zich*. Většinou nedocházelo ke kolizi v jednoznačné identifikaci osob, neboť ty jsou děleny na základě svého bydliště. Přesto se v urbáři vyskytují případy, kdy je stejné jméno užito pro dvě i tři osoby. Některé zápisy jsou proto nejednoznačné:

Václav s pustého ½ lán, platí 7 gr. bez peníze a o sv. V. 9 gr. bez 1 den., 1 slepici.
Václav půl lán a platí 7 gr. bez 1 den. a o sv. V. 9 gr. bez 1 den. a 1 slepici.
Václav ½ lán, o sv. J. platí 7 gr. bez 1 den. a o sv. V. 9 gr. bez 1 den. a 1 slepici.
Václav ½ lán, a platí 7 gr. bez 1 den. a o sv. V. 9 gr. bez 1 den. a 1 slepici, z pustého o sv. J. platí 7 gr. bez 1 den. a o sv. V. 9 gr. bez 1 den. a 1 slepici

Z uvedeného příkladu nelze zjistit, zda šlo o čtyři různé osoby mající stejné bydliště (poplatníci podle urbáře náleží k městečku Žďár), nebo zda písař omylem nezapsal jednu osobu víckrát. Podobně nejednoznačné případy jsou však v urbářích ojedinělé.

Pojmenovací typ 1.0 byl modifikován zpřesňujícími doplněními apelativní povahy. Nejfrekventovanější je **oficiální osobní jméno + výraz společensky zařazující (typ 2.0)**: *Jan masař, Jiřík pastýř, Míča topič, Vaněk kolář*. Z názvů povolání a řemesel jsou v urbáři užity tyto: *doleator* (lat. „bednář“), *faber* (lat. „řemeslník“), *hrnčír, kolář, masař, mlynář* (též zapsáno v latinské podobě *molendinator*), *pannifex* (lat. „pekař“), *pastýř, rector* (lat. „rektor“), *rychtář* (též zapsáno v latinské podobě *iudex*), *sartor* (lat. „krejčí“), *textor* (lat. „tkadlec“), *topič, uhlěr*. Z výrazů zařazujících osobu do určitého stavu (církvního, světského) jsou užity tyto: *konvent, opat, podsedek*. Zpřesňující doplnění mohou nejen napomáhat k lepší identifikaci, ale i k zdůraznění postavení pojmenovaného, jako je tomu u spojení oficiálního osobního jména s apelativem *mistr*: *mistr Hanuš, mistr Michal*. Ojediněle je výraz společensky zařazující rozvíjen přívlastkem: *Boček podsedek neplatný*, případně je spojen s dalším výrazem společensky zařazujícím: *Václav hrnčír podsedek neplatný, Vit opat a konvent*. Tento pojmenovací typ je zastoupen průměrně (6 %).

Ostatní pojmenovací typy jsou užity ojediněle. **Oficiální osobní jméno + výraz lokalizující (typ 2.1)** je doložen dvakrát: *Mikeš z Světnova, Šimko s synem jeho z Počítek*. Jednou je doloženo **oficiální osobní jméno + výraz společensky zařazující + výraz lokalizující (typ 2.2)**: *Pavel a Janík mlynáři v Světnově*.

U čtyř dokladů je užito **oficiální osobní jméno + vyjádření příbuzenského vztahu (typ 2.3)**: *Jan Augův syn, Mach Bulíkův syn, Václav Matějův syn*. Méně jednoznačný je zápis *Jan vdovin* (jméno vdovy, patrně matky pojmenovaného, asi nebylo pro identifikaci potřebné – v obci mohla žít jediná majetná vdova).

Nadále si okrajové postavení udrželo **rodné jméno + příjímí (typ 3.0)**: *Jan Černý, Jan Drlík, Mikuláš Holub, Toman Suchečert, Václav Šunka*.

Jako zvláštní typ vyděluji **rodné jméno + příjímí ve tvaru posesivním (typ 3.1)**, které se v urbáři vyskytuje třikrát: *Jan Vaců, Jan Vranův, Vituš Kropáčů*. Teoreticky zde lze předpokládat paralelu s typem 2.3 (oficiální osobní jméno + vyjádření příbuzenského vztahu). Apelativní doplnění vyjadřující příbuzenský vztah mohlo být vypuštěno ve snaze o úspornost; nelze tedy určit, zda je jméno příbuzného (*Vaců, Vranův*) příjímím, nebo zda pouze rozvíjelo nepropriální výraz (*syn, bratr* apod.). Pojmenovací typ 3.1 se začal ve větší míře využívat v průběhu 16. století (např. v *Hukvaldském urbáři* z roku 1581 je užito u 27% osob), v dalších staletích ustupoval ve prospěch typu 3.0.

Jednou je doloženo pojmenování, v němž je typ 3.0 modifikován názvem povolání (**rodné jméno + příjímí + výraz společensky zařazující, typ 4.0**): *Janek Vítkův mlynář*.

Jediný záznam dokládá pojmenování tvořené **rodným jménem + příjímím + druhým příjímím (typ 5.0)**: *Klement Kyrych Gankch*.

Shrnutí:

Ve *Žďárském urbáři* je zastoupení pojmenovacích typů téměř shodné jako v *Urbáři strahovském*. Převažují pojmenování tvořená oficiálním osobním jménem bez zpřesňujících doplnění. Doplnující výrazy jsou užívány sporadicky; nejčastěji je oficiální osobní jméno provázeno výrazem společensky zařazujícím a lokalizujícím, případně je identifikace zpřesněna vyjádřením příbuzenského vztahu. Malé početní zastoupení rodného jména + příjímí je zřejmě způsobeno skutečností, že poplatníci pocházejí z malých vesnic (s výjimkou městečka Žďár), kde nedochází tak často k případům stejnojmennosti.

Pro přehlednost uvádím jednotlivé typy s procentuálním zastoupením:

Typ	Příklad	Výskyt
1.0	<i>Hanuš</i>	82%
2.0	<i>Vaněk kolář</i>	6%
2.1	<i>Mikeš z Světnova</i>	0,3%
2.2	<i>Pavel a Janík mlynáři v Světnově</i>	0,2%
2.3	<i>Mach Bulíkův syn</i>	0,6%
3.0	<i>Jan Snaha</i>	10%
3.1	<i>Jan Vaců</i>	0,5%
4.0	<i>Janek Vítkův mlynář</i>	0,2%
5.0	<i>Klement Kyrych Gankch</i>	0,2%

Urbář panství hlubockého (1490): Z urbáře bylo získáno celkem 1341 jmen. Nadále trvá oficiální jednojmennost, avšak ve srovnání s předchozími urbáři kleslo její procentuální zastoupení na 65 %. **Oficiální osobní jméno bez zpřesňujícího doplnění (typ 1.0)** přestává plnit nároky kladené na oficiální pojmenování, proto bylo nahrazováno vícečlennými pojmenovacími typy.

Okrajové postavení si udrželo **oficiální osobní jméno + výraz společensky zařazující (typ 2.0):** *Bárta rybář, Jan kovář, Mikuláš rychtář, Šimek sládek*. Převažují apelativa vyjadřující zaměstnání: *bubeník, hajný, jízdný, kostelník, kovář, koželuh, kožišník, krajčí, krčmář, pekař, purkrabě, rybář, rychtář, řezník, sládek, smolař, švec, tesař, tkadlec, uhlář, úředník*. Ojedinele jsou užity výrazy zařazující osobu do určitého církevního či světského stavu: *kněz, chalupník*. Vzácné je spojení dvou výrazů společensky zařazujících: *Bárta chalupník kněžský, Martin mlynář člověk páně Předborův*.

Velikou proměnou prošlo **oficiální osobní jméno + výraz lokalizující (typ 2.1)**, který je užit u 11 % osob zaznamenaných v urbáři: *Ambrož z Slovenic, Jakeš z Hor, Matúš z Knína, Tůma z Latyšovic*. Důvodem vyššího zastoupení tohoto typu je skutečnost, že se v urbáři nachází řada osob majících pozemky v sousedních obcích. Z toho důvodu bylo písařem vedle jejich oficiálního jména zaznamenáno i bydliště.

Okrajové postavení si uchovala kombinace předchozích dvou typů – **oficiální osobní jméno + výraz společensky zařazující + výraz lokalizující (typ 2.2):** *Jiřík pekař z Budějovic, Mikuláš rychtář Kamýcký, Sugdol hajný z Voselného, Vít knihař z Lišova*.

Ojedinelý je výskyt **oficiálního osobního jména + vyjádření příbuzenského vztahu (typ 2.3):** *Jan Machův syn, Jan Ocáskův syn, Matěj Petrův syn*. Kromě otcovského vztahu (který je nejčastěji doložen) se v soupisech vyskytují i vyjádření vztahu sourozeneckého: *Mikuláš Poněšického bratr*, případně jiného: *Šimek Kajrův zeť*. Méně jednoznačný je zápis *Bicek bratr*.

Dvě pojmenování jsou tvořena **oficiálním osobním jménem + výrazem označujícím věk pojmenovaného (typ 2.4):** *Hupl mladý, Hupl starý*. U těchto dokladů nelze rozlišit, zda jsou výrazy *mladý, starý* apelativem či propriem. Vzhledem k tomu, že jsou osoby s oficiálním jménem *Hupl* zapsány v rámci stejné obce, jde patrně o příbuzné, k jejichž jménu písař připojil nepropriální doplnění.

Nově se objevuje **oficiální osobní jméno + jméno po chalupě (typ 2.5):** *Václav na Čermákovském*. Ze jmen po chalupě často vznikala příjímí (*Václav na Čermákovském* > *Václav Čermákovský, Václav Čermák*). V urbáři bohužel nelze určit, která příjímí jsou pokračováním jmen po chalupě, případně sledovat blíže vývoj tohoto pojmenovacího typu.

Hojně zastoupení si uchovalo **rodné jméno + příjímí (typ 3.0):** *Duchoň Krčma, Jakub Žák, Jiřík Lorenc, Pavel Všetěčka, Vávra Provázek*. Nepatrně se zvýšil počet pojmenovacího **typu 3.1 (rodné jméno + příjímí ve tvaru posesivním):** *Dušek Holbův, Jan Machovic, Janek Dubcův, Martin Lešův, Řiha Krbkův, Šimek Hanušův*.

Nadále jsou okrajovou záležitostí pojmenovací typy, jejichž jádro tvoří rodné jméno a příjímí a které jsou provázeny zpřesňujícím doplněním. K nim patří **rod-**

né jméno + příjímí + výraz společensky zařazující (typ 4.0): *Matěj Šiška úředník*; doloženo je i **rodné jméno + příjímí + výraz lokalizující (typ 4.1):** *Frydl Hanzl z Budějic, Jira Pražák z Budějic, Vácha Chrapek z Chvaletic*.

Shrnutí:

Jednojmenná pojmenovací soustava si stále udržuje nadpoloviční většinu, přesto lze na antroponymickém materiálu sledovat snahu doplnit oficiální osobní jméno o zpřesňující výrazy. Vyšší zastoupení si udržuje spojení oficiálního osobního jména s výrazem společensky zařazujícím, důležitým identifikačním znakem se stává vyjádření lokace. Ostatní pojmenovací typy mají periferní postavení s výjimkou rodného jména + příjímí.

Procentuální zastoupení pojmenovacích typů je v tomto urbáři následující:

Typ	Příklad	Výskyt
1.0	<i>Vávra</i>	65 %
2.0	<i>Mikuláš kostelník</i>	6 %
2.1	<i>Marek z Hosína</i>	11 %
2.2	<i>Vít knihař z Lišova</i>	1 %
2.3	<i>Matěj Petrův syn</i>	0,5 %
2.4	<i>Hupl starý</i>	0,2 %
2.5	<i>Václav na Čermákovském</i>	0,1 %
3.0	<i>Petr Pobuda</i>	13,5 %
3.1	<i>Kouba Lichův</i>	2 %
4.0	<i>Matěj Šiška úředník</i>	0,2 %
4.1	<i>Jan Lapáček z Budějic</i>	0,5 %

ZÁVĚR

Z výše uvedených poznatků vyplývá, že v urbářích z 15. století převládá jednojmenná pojmenovací soustava. O tom svědčí následující čísla: v urbáři z roku 1410 je jediným oficiálním osobním jménem bez zpřesňujícího doplnění pojmenováno 83 % osob, v urbáři z roku 1483 je procentuální zastoupení téměř shodné (82 %), nadpoloviční většinu má oficiální jednojmennost i v urbáři z roku 1490 (65 %).

Vysoké zastoupení jednojmennosti v urbářích není v souladu s výsledky analýz jiných typů písemností (Pleskalová, 2009, 2010, Bromová, 2008). Důvodem je tak častá skutečnost, že v urbářích převažují jména obyvatel vesnic; vzhledem k malému kolektivu nemuselo docházet k případům stejnojmennosti, protože se v jedné obci častěji nacházela jen jedna osoba daného oficiálního osobního jména. V urbářích navíc nejde o pravou jednojmennost – na identifikaci osob se kromě oficiálního osobního jména podílí i lokace v rámci obce a majetkové poměry poplatníků. To jsou pro urbáře údaje závazné, proto jména už většinou žádné doplnění nepotřebovala. Z výzkumu také vyplývá, že urbáře patrně patřily mezi méně oficiální administrativní materiály (např. na rozdíl od kupních smluv, kde bylo zapotřebí přesně definovat, kdo je kupcem a kdo prodávajícím). Písaři, vět-

šinou dobře obeznámeni s místními poměry, zaznamenávali jména osob ledabyle (u poplatníka např. napsali jen jeho příjmi bez rodného jména, podobně jako se dnes podepisujeme jen příjmením).

I přes toto zjištění zachycuje materiál postupné směřování od jednojmenné antroponymické soustavy k dvoujmenné. To svědčí o tom, že jediné oficiální osobní jméno přestávalo plnit základní onymické funkce, a bylo proto nahrazováno pojmenováním tvořeným oficiálním osobním jménem + specifikačními výrazy. Zpočátku šlo o tyto tři typy zpřesňujících doplňků: výraz společensky zařazující, výraz lokalizující a výraz vyjadřující příbuzenský vztah. V druhé polovině 15. století se ojediněle objevují i výrazy označující věk pojmenovaného a jména po chalupě. Kombinací těchto výrazů vznikají další podtypy. Tato víceslovná pojmenování dokazují existenci prostředků umožňujících přesnější identifikaci.

Postupně narůstá výskyt rodného jména + příjmi. Tento pojmenovací typ zcela převládl v 16. století, kdy se jednojmenná pojmenovací soustava stala okrajovou záležitostí.

Na závěr připojuji přehled pojmenovacích typů s procentuálním zastoupením v jednotlivých urbářích:

Typ	Příklad	1410	1483	1490
1.0	<i>Jan</i>	83,5%	82%	65%
2.0	<i>Jan pekař</i>	5%	6%	6%
2.1	<i>Jan z Bechyně</i>	1,5%	0,3%	11%
2.2	<i>Janek švec z Slovenic</i>	–	0,2%	1%
2.3	<i>Jan Machův syn</i>	1,5%	0,6%	0,5%
2.4	<i>Prokop starý</i>	–	–	0,2%
2.5	<i>Václav na Čermákovském</i>	–	–	0,1%
3.0	<i>Jan Hrubý</i>	8,5%	10%	13,5%
3.1	<i>Janek Šimkův</i>	–	0,5%	2%
4.0	<i>Janek Vítkův mlynář</i>	–	0,2%	0,2%
4.1	<i>Jan Lapáček z Budějic</i>	–	–	0,5%
5.0	<i>Klement Kyrych Gankch</i>	–	0,2%	–

Tento příspěvek vznikl v rámci řešení projektu Čeština v jednotě synchronie a diachronie – 2011, MUNI/A/0882/2010.

PRAMENY

- Nejstarší žďárské urbáře.* Zemek, M. – Pohanka, J. (eds). Brno, 1961.
 Urbář panství hlubockého. In: *Archiv český* 17. Dvorský, F. (ed.). Praha, 1899, s. 284–374.
 Urbář strahovský. Registrum bonorum monasterii Strahoviensis anno MCCCCX. compilatum. In: *Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými.* Emler, J. (ed.). Praha, 1881, s. 219–301.

LITERATURA

- Beneš, J. *O českých příjmeních*. Praha, 1962.
- Bromová, V. Šlechtická jména ve staročeských listinách. In: *Jazyk a jeho proměny*. Čornejová, M. – Kosek, P. (eds.). Brno, 2008, s. 27–36.
- Knappová, M. *Příjmení v současné češtině*. Liberec, 1992.
- Pleskalová, J. *Tvoření nejstarších českých osobních jmen*. Brno, 1998.
- Pleskalová, J. K pojmenovacím zvyklům v období 12.–13. století. In: *Teoretické a komunikační aspekty proprií. Prof. Rudolfovi Šrámkovi k životnímu jubileu*. Harvalík, M. – Minářová, E. – Tušková, J. M. (eds.). Brno, 2009, s. 155–162.
- Pleskalová, J. Vlastní jména osobní ve staré češtině. In: *Mnohotvárnost a specifická onomastika. IV. česká onomastická konference 15.–17. září 2009, Ostrava – sborník příspěvků*. David, J. – Čornejová, M. – Harvalík, M. (eds.). Ostrava, 2010, s. 397–404.
- Svoboda, J. *Staročeská osobní jména a naše příjmení*. Praha, 1964.
- Šmilauer, V. Úvodem. In: Kopečný, F. *Průvodce našimi jmény*. Praha, 1974, s. 9–29.
- Štefková, M. *Antroponyma v urbářích z 15.–17. století*. Diplomová práce byla obhájena na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity na Ústavu českého jazyka v roce 2010. Vedoucí diplomové práce: J. Pleskalová.
- Zemek, M. – Pohanka, J. Úvod. In: *Nejstarší žďárské urbáře*. Brno, 1961, s. 5–60.

THE SYSTEM OF PROPER NAMES IN URBARS OF THE 15TH CENTURY

The aim of this paper was an analysis of proper names in urbars of the 15th century. The material was excerpted from three urbars: *Urbář strahovský* (1410), *Žďárský urbář* (1483) and *Urbář panství hlubockého* (1490). The research shows that one-word proper name system predominated in the 15th century, but this system of antroponyms was not able to identify persons uniquely. That is why one-word proper name was used with specifying complement e. g. a name of career, location or explication of a relationship. Combination of the first name and surname occurred sporadically, nevertheless this more suitable system would obviously play an important role in the next century. The high rate of one-word proper names does not correspond with results presented in some papers (see e. g. Pleskalová, 2009, 2010, Bromová, 2008). It can be caused by a specific type of listing of the names in the respective urbars: 1) in urbars, the names of persons are quoted according to the names of places which help to identify the respective persons. Therefore this system can not be considered as a pure one-word proper system. 2) The places represented in the urbars are usually small villages, so that it was easy to use one-word proper names (there did not live two or more persons of the same name in the villages). 3) The urbars belonged to the unofficial administrative texts compared e. g. with contrast of contracts of purchase, where it was necessary to identify a seller and buyer exactly.

Marta Štefková
 Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
 Dialektologické oddělení
 Veveří 97, 602 00 Brno
 stefkova@iach.cz

